

Mazi-yi İstanbullî Kadınlar: Terekeler ve Giyim Kuşam (1825-1850)¹

ZEYNEP ALTUNTAŞ

Dr. Öğretim Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih,
Tekirdağ, Türkiye zaltuntas@nku.edu.tr

Geliş Tarihi / Received Date : 16.04.2022
Kabul Tarihi / Accepted Date : 24.06.2022
Yayın Tarihi / Published Date : 30.06.2022

Atıf / Cite as

Altuntaş, Zeynep. "Mazi-yi İstanbullî Kadınlar: Terekeler ve Giyim Kuşam (1825-1850)". *İstem* 20/39 (2022): 199-223.

<https://doi.org/10.31591/istem.1135373>

Öz

Hem saray hem de saray dışında yaşayan Osmanlı kadınlarının yaşam tarzı herkesin merakını celbeden bir konu olmuştur, olmaya da devam etmektedir. Bu çalışmada da 19.yüzyıl (1825-1850) Osmanlı kadınının gündelik yaşam tarzı özellikle kıyafetler üzerinden kısmî olarak ortaya çıkartılmaya çalışıldı. Bu çerçevede beşi Müslüman seksen dokuz kadın terekeler incelendi. Terekeler kadın kıyafetleri özelinde incelenirken kıyafetlerden mütevellid giysilerde kullanılan kumaş türleri de kısmen ele alındı. Toplum içinde aktif şekilde varolan kadınların içerideki (ev) ve dışarıdaki (sokakta) halleri zaman zaman klasik ve modern dönem karşılaştırması yapılarak ortaya konuldu. Kıyafetler özelinde kadının toplum içindeki varoluş şekillerinin, şekilsel biçimlerinin ve dolayısıyla görüntülerinin gün yüzüne çıkartılması amaçlandı. Tespitlerimiz terekelerin daha çok gayrimüslimlere ve dahi yönetici sınıf ve zengin kesim dışındakilere ait olmasından dolayı halk içindeki gayrimüslim kadınlara dair oldu. Tüm bunlar İstanbul Şer'iye Sicilleri Arşivi'ndeki Mülga Beledî Kassamlığı esas alınarak yapıldı.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hayat, Kadın, Tereke, Kıyafet, Kumaş, İstanbul

Abstract

The Past of Women from Istanbul: The Estates and The Attirement (1825-1850)

The life style of Ottoman women who live in either the palace or outside the palace has always been and still is an attractive topic. The daily life style of Ottoman women in 19. century (1825-1850) was studied to be uncovered partially in this study, too, specially on the basis of the clothes. In this perspective, the estates of eighty nine women, five of who are Muslim were examined. The fabric types used in clothes were also approached, partially while being examined the estates on the basis of woman clothes. The inside (home) and the outside (street) states of women existed in the society actively were revealed from time to time by making comparison of the classical and the modern period. It was aimed to be brought the ways of existence,

¹ Bu makale Yüksek lisans tezindeki (Zeynep Altuntaş, *19. YY'ın İlk Yarısında Kadın Terekelerine Göre Osmanlı İktisâdî ve İctimâî Hayatı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004) bir başlığın genişletilmiş halidir. Katkılarından dolayı hocam Prof Dr. Ziya Yılmaz'ı müteşekkirim. Hale Nur Çebi'ye de yardımları için sonsuz teşekkürler.

the forms of appearances and accordingly the images of women in the social life out on the basis of the clothes. Our establishings pertained to nonmuslim women from the public due to that the estates mostly belong to the nonmuslims and the other than the ruling class and the rich. All of these were achieved from Mülga Beledi Kassamlığı in İstanbul Şer'îye Court Records Archive.

Keywords: Social life, Woman, Estate, Clothes, Fabric, İstanbul

Giriş

Osmanlı sosyal ve kültürel tarihini ortaya koyabilecek en önemli kaynaklardan biri de terekelerdir. Terekeler kullanılarak yapılan çalışmalar hem toplumda yüksek yaşam standardına ve sosyal statüye sahip kişilerin² hem de toplumun herhangi bir kesiminin yaşam tarzını ortaya koyabilecek kapasitededir. Bu makalede de her daim merak konusu olan kadınları geride bıraktıkları terekeler üzerinden inceledik. Çeşitli menkul ve gayrimenkul mal dökümlerinden özellikle kıyafetleri tasnif edip ele aldık.

Ana kaynağımız İstanbul Şer'îye Sicilleri'ndeki Mülgâ Beledî Kassamlığı'dı.³ Bu kassamlıkta sıradan halkın miras dökümleri olduğu için yazının konusu olan kadınlar saray çevresinde yaşayan veya önemli bir mevkiye sahip kişilerin eşleri veya kızları değildi. Üstelik çoğu da gayrimüslimdi. II. Mahmud'un sadece on beş yıllık, Sultan Abdülmecid'in de on bir yıllık saltanatına denk gelen tarihlerdeki (1824-1850) beşi Müslüman seksen dokuz kadın terekelerini kadın kıyafetleri özelinde inceleyerek Osmanlı kadınının toplum içindeki varlığını ortaya koymaya çalıştık.⁴

Kıyafetleri incelemeye geçmeden önce Osmanlı Devleti'nde kadınların çeşitli mülklere sahip olduklarını, eşlerine, diğer yakınlarına veya yabancılara mal sattıklarını ve onlardan mal satın aldıklarını söyleyelim. Kendilerine ait gayrimenkulleri olduğu gibi, kocalarıyla ortaklaşa mülk edindikleri, ticari işlemlerde bulunarak toplumdaki haklarını kullandıkları vakidir.⁵

Kıyafetlerini incelediğimiz büyük çoğunluğu evli olan İstanbullu gayrimüslim kadınların mesleklerine dair herhangi bir malumat bulunmamaktadır.⁶ Çoğunlukla esnaf eşi olan bu kadınlar gündelik hayatta borç ve alacak ilişkisine girmiş, çeşitli paraların sahibi olmuşlardır.⁷ Kadınlardan bazılarının gedik olarak tarif edilen âlât ve edevâtı mevcuttur ve bunları kira karşılığında dükkanlara ve-

² Terekeler üzerine yapılmış ilk çalışma örnekleri için bk. Halil İnalçık, "15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimâî Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4, (1953-1954) 51-75. Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri", *Belgeler* 3/5-6, (1966), 1-479.

³ Barkan, "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri", 4; Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri* (İstanbul: İktisat Fakültesi Yayını, 1988), 11; Sait Öztürk, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1995), 30; Sait Öztürk, "Osmanlı İlimiye Teşkilâtında Kassamlık Müessesesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 15/15, (1995-1997), 398.

⁴ Altuntaş, *Kadın Terekelerine Göre Osmanlı İktisadî ve İçtimâî Hayatı*, XV.

⁵ Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, 1998), 109; Fatma Müge Göçek-Marc David Baer, "18. yüzyıl Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları), 2000, 50.

⁶ Altuntaş, *Kadın Terekelerine Göre Osmanlı İktisadî ve İçtimâî Hayatı*, 37-39.

⁷ Altuntaş, *Kadın Terekelerine Göre Osmanlı İktisadî ve İçtimâî Hayatı*, 44-46; *Mülgâ Beledî Kassamlığı*, İstanbul Şer'îye Sicilleri Arşivi, No. 142, 52a.

rip işletirler,⁸ icâreteinli vakıf ev ve çeşitli dükkanlardaki hisselerinden her ay kira alırlar.⁹

Osmanlı Devleti'nde Müslümanlarla gayrimüslimlerin aynı mahallelerde ikamet etmelerine dair genel bir yasak yoktur. Fakat buna rağmen müslümanlar, hristiyanlar ve yahudiler ayrı mahallelerde otururlar.¹⁰ İncelediğimiz gayrimüslim kadınların ikamet ettikleri semt ve mahallelerde bir istisna hariç günümüzde bile gayrimüslimlerin yoğunlukta yaşadıkları muhitlerdir.¹¹ Toplum içinde aktif olarak varolan kadınların oturdukları bu muhitler mekan kıyafet ilişkisi kurmak için de mühimdir.

1. Osmanlı Kadını Sokakta Ne Giyer?

Kadın terekelerinde miras yekûnunun önemli bir kısmını kıyafetler teşkil eder. İncelediğimiz terekelerin çoğunun gayrimüslim olması doğal olarak çalışmamızı gayrimüslim kadın kıyafetlerine yönlendirdi. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim kıyafetlerinde dini olmaktan çok güvenlik, ekonomik ve bazen de istisnaî olarak aşağılama amacıyla bazı düzenlemeler yapılmıştır. Gayrimüslimler kıyafetlerinde kadimden beri farklı bir tarz oluşturmuş, müslüman kıyafetlerini giyme eğilimleri olduğu görüldüğünde onlardan müslümanlara benzememeleri istenmiştir.¹² 19. yüzyıl başlarında gayrimüslimler kendilerine özel kıyafetleri terk edip Müslümanların giydikleri kıyafetleri giymeye ve tarzlarını müslüman kadınlara benzetmeye başlayınca duruma müdahale edilerek bazı kısıtlamalar getirilmiştir.¹³ Sultan Abdülmecid döneminde ise sadece gayrimüslimleri ilgilendiren düzenlemeler değil tüm kadınlarla ilgili talimatnâmeler yayınlanmıştır. Buna göre İstanbul hanımlarının ince yaşmak ve ferâce ile sokağa çıkmamaları emredilmiştir.¹⁴

Tanzimat sonrasında birçok konuda olduğu gibi gayrimüslim kıyafetlerine de karışılmamıştır.¹⁵ Bu yüzyılda gayrimüslim kadınların sokak giysileri, ayak-kabıllarının renkleri hariç, müslüman kadın giysilerinden belirgin ayırıcı özellikler

⁸Ali Himmet Berkî, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler* (Ankara:Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, 1966), 20; Ahmet Akgündüz, "Gedik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/541; Bilgin Aydın, "İstanbul Kadılığı Tarihçesi Ve İstanbul Kadı Sicillerine Dair Tetkikler", *İstanbul Araştırmaları*, 6, (1998), 81; KadriyeYılmaz Koca, *Osmanlı'da Kadın ve İktisat* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998), 107'den naklen Haim Gerber, "Social And Economic Position Of Women In An Ottoman City: Bursa 1600-1700", *International Journal Middle East Studies*, 12, (1980), 234.

⁹Altuntaş, *Kadın Terekelerine Göre Osmanlı İktisâdî ve İctimâî Hayatı*, 48-51.

¹⁰Gülnihal Bozkurt, *Alman İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu: 1839-1914* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 18; Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimata Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukukî Durumları* (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınevi, 2001) 89, 178.

¹¹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 142, 68a-68b.

¹²M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi ve Gayrimüslimlerin Hukukî Statüleri (1453-1856)*, Doktora Tezi, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001),450-452.

¹³Kenanoğlu, *Gayrimüslimlerin Hukukî Statüleri (1453-1856)*,455-457.

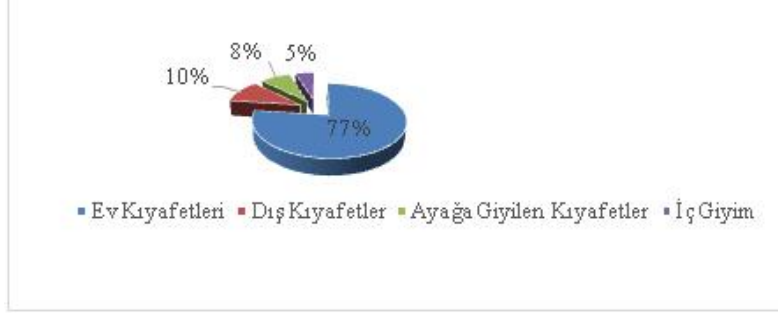
¹⁴Sema Uğurcan, "Tanzimat Devrinde Kadının Statüsü", *150. yılında Tanzimat*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992) 449. Ayrıca kıyafet düzenlemeleri için bk. Ahmet Refik Altınay, *13. Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (1200-1255)* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988), 4; Sevgi Gürtuna, *Osmanlı Kadın Giysisi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999), 47.

¹⁵Kemal Çiçek, "Osmanlılar ve Zimmiler, Papa Pavlos'un İslama Hakaret ya da Renklere İsyanı", *Toplumsal Tarih*, 5/25, (1996), 28.

göstermemektedir.¹⁶ Yüzyıllardır geleneksel özelliklerini zedelemekten küçük farklılıklarla devam eden kadın kıyafetleri genellikle sokak ve ev giysisi şeklinde ayrılmaktadır. Genel manada sokak giysisi olarak ferâce ve yaşmaktan, ev giysisi olarak ise şalvar, gömlek, entari ve hırkadan oluşan Osmanlı kadın giyimi 1850'lere kadar ayrıntılarda yenilikler olsa da alışılmış çizgilerde gelenekselliğini sürdürmüştür. 19. yüzyılın ortalarında yani batı etkisiyle yaşanan geçiş döneminde, Avrupaî harçlarla süslenen geleneksel kadın kıyafetleri 19. yüzyılın son çeyreğinde tamamiyle batı tarzını kazanmıştır.¹⁷

Bazı yazarlar kadınların sokaktaki kıyafetlerini başta yaşmak, ayakta paşamak, sırtta ferace olarak tanımlamaktadır.¹⁸ Osmanlı kadın kıyafetleri konusunda önemli kaynaklardan biri olan terekelerde de daha sonra tanımları yapılacak olan ferace, başmak ve yaşmak önde gelen kıyafetlerdendir. Bu bağlamda seksen dokuz kadının terekesinde yer alan kıyafetleri renkleriyle ve kumaşlarıyla birlikte inceledik. İstanbullu olan bu kadınların dış ve iç kıyafetleri taşradaki kadınların kıyafetleriyle karşılaştırıldığında taşradaki maşlah, bürük gibi bazı geleneksel kıyafetler dışında birtakım benzerlikler arzettiği görülmektedir.¹⁹ Ferace, entari gibi kıyafetlerin yanısıra kürkler de taşrada 19. yüzyıldan önce kullanılan kıyafetlerdendir.²⁰

Şekil 1: Terekelerdeki Kıyafetlerin Dağılımı

Ferace: Kadınların sokağa çıkarken giydikleri bol, önden açık ve eteği uzun, yakasının kesimi dönemlere göre değişebilen, daha çok koyu renkte bir üstlüktür. Genelde çuhadan, softan, sonraları fantezi kumaştan yapıldığı söylenir.²¹

¹⁶ Gürtuna, *Osmanlı Kadın Giysisi*, 50.

¹⁷ Gürtuna, *Osmanlı Kadın Giysisi*, 58; Sevgi Gürtuna, "Klasik Dönemde Osmanlı Kadınının Giyim Tarzı", *Türkler*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 11/909, 918.

¹⁸ Ahmet Refik Altınay, *Kafes ve Ferace Devrinde İstanbul*, haz. Tahir Yücel, (İstanbul: Kitabevi, 1998), 78.

¹⁹ Murat Hanılçe, "Şer'iye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat'ta Giyim", *Selçuk Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 30, (2011), 429-430, 433; Erdem Saka, "52 Numaralı Kadı Siciline Göre 19. Yüzyılda Sivas'ta Giyim Kuşam", *Studies of the Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)* 8/15, (Ağustos 2018), 237-238.

²⁰ Eyyub Şimşek, "On Sekizinci Yüzyılın Başında Trabzon'da Giyim Kuşam (1700-1725)", *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1, (Güz 2013), 56-57; Fatma Özaba, "Rodoçuk'ta ev Mimarisi, Ev Eşyaları Ve Giyim-Kuşam (1531 Numaralı RodosçukŞer'iyye Sicili İşığında)", *Anadolu Ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2/4, (2019), 276, 279; Muazzez Gündüz, "B-188 Numaralı Şer'iye Siciline Göre 18. Yüzyıl Başlarında Bursa Şehrinde Kadınların Giyim Kuşam Kültürü", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/37, (2019), 590-591, 597-598.

²¹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim

Müslüman kadınlarla gayrimüslim kadınların giyimleri arasında fazla fark olmamakla birlikte sokakta ayırt edilebilmeleri için farklı renk giymeleri istenmiştir. Bu yüzden Müslümanların feracelerinde kırmızı, mavi, yeşil gibi renkleri kullandığı yeşil renk giymeleri yasaklanan gayrimüslimlerin ise daha açık renk feraceler giydikleri belirtilir.²² Bu bağlamda incelediğimiz kadınlardan sadece altısının terekesinde olmayan ferace²³ diğer seksen üç kadında doksan altı adettir. Feracelerin bir kısmı eski ve kullanılmış idi.²⁴ Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere feracelerden bazılarının kumaşı ve daha çok da renkleri hakkında bilgiye ulaşmaktayız. Çoğu çuka kumaşından olan feracelerde on farklı renk kullanıldığı görülmektedir.²⁵

Tablo 1: Ferace Renkleri ve Kumaşları

Toplam Ferace	Renk	RenkSayısı	Kumaş Türü
96	Barûdî	13	Çuka
	Siyah	8	Şâlî
	Laciverd	5	Şelâkî
	Nefî	5	-
	Mâî	3	-
	Mor	2	-
	Zeytûnî,	1	-
	Vişne rengi	1	-
	Darcinî	1	-
	Böçek kabuğu	1	-

İncelediğimiz feraceler daha çok koyu renktedir. Bunlardan barudî, siyah, zeytûnî olanlar zaten birbirine yakın renklerdir. Terekelerde dikkat çeken renk ise vesikalarda pek görülmeyen vişne rengidir. Ferace sahibi dörtmüslüman kadından üçünün terekesinde ise feracenin rengi söylenmemektedir.²⁶ Bir müslüman kadına ait iki feraceden biri siyah diğeri darcinîdir.²⁷ Kullanılan renklerden de anlaşıldığı gibi gayrimüslim kadınlar tek renk ferace giymemiş, müslüman bir kadının tercih ettiği siyah feraceler de giyebilmişlerdir. Genellikle birer feracesi olan kadınların yanında iki ferace sahibi kadınlar da mevcuttur.

→ →

Bakanlığı, 2. Basım, 1971), "Ferâce", 1/601-602; Melek Sevüktekin Apak vd., *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997), 101; Gürtuna, "Osmanlı Kadınının Giyimi", 11/909.

²²Sevüktekin Apak vd., *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, 101-102.

²³Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 24a-24b; No. 137, 26a; No. 142, 6a.

²⁴Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 49a-49b.

²⁵Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 30a-30b; No. 135, 42a-42b-43a; No. 137, 4b-5a; No. 137, 26a-26b; No. 137, 73b-74a; No. 142, 74b; No. 142, 91b; No. 146, 14a-14b-15a.

²⁶Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 54a; No.142, 73b; No. 146, 14a-14b-15a.

²⁷Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 142, 91b.

Gayrimüslim kadınların yeşil ferace giymelerinin yasaklandığı söylene de tabloda da görüldüğü gibi yeşilin tonlarından neftî feracelere sahip gayrimüslim kadınlar bulunmaktadır.

Yaşmak: Kadınların sokakta feraceyle birlikte kullandıkları, başlarını ve yüzlerini sardıkları zenginlerin ve saraylıların kolalayarak kullandıkları beyaz kumaştan bir örtüydü.²⁸ 18. yüzyıldan sonra şeffaflaşmış, çeşitli sirmalarla süslenip gevşek bağlanmaya başlanınca yaşmaktara dair yasaklar getirilmişti.²⁹ Gayrimüslim kadınların yaşmak takmadıkları onun yerine başörtüsü kullandıkları söylene de³⁰ incelediğimiz terekeler yaşmağın gayrimüslim kadınlar tarafından da kullanıldığını gösterir. Terekelerde yirmi bir kadının hiçbir özelliği maalesef belirtilmeyen birer yaşmağı mevcuttur.³¹

Başmak: Ayakkabılar içerisinde önemli bir yere sahip olan başmak önceleri deriden yapılmış üstü açık ayakkabilara, daha sonra ise genellikle papuca denilmiştir. Yüzyıllardır kullanılan başmağı özellikle kadınlar giyer. Giyenin işine ve mevkiine göre sarı, kırmızı siyah sahtiyandan olduğu ve gayrimüslimlerin başmak giymesinin yasak olduğu söylenir.³² Hatta gayrimüslimler sadece siyah renkli yassı yüzlü ve içi astarsız ayakkabı, yani bir çeşit yemeni, kundura veya şirvani ayakkabı giyebileceklerdir.³³ Sadece üç kişinin terekesinde yer alan ve hiçbir özelliği belirtilmeyen üç başmaktan ikisi çetlik, papuç gibi eşyalarla birlikte kaydedilmiştir. Bu sebeple başmak olduğuna kani olduğumuz kayıtlara dayanarak gayrimüslimlerin de başmak giydiğini söyleyebiliriz.³⁴

Başmak dışında ayağa giyilen ve terekelerde fazla rastlamadığımız papuç, çetlik, na'leyn, çorap, terlik, çizme, ayakkabı ve kunduradan da bahsetmek gerek. 19. yüzyılda gayrimüslim ve müslim kadın kıyafetlerinde pek farklılık olmamasına rağmen gayrimüslim kadınların ayakkabılarında farklı renkler kullanıldığından bahsetmiştik. Türk kadınlarının sarı renkte ayakkabı giydikleri söylenirken Ermenilerin kırmızı, Rumların siyah, Yahudilerin ise mavi giydikleri söy-

²⁸Pakalın, "Yaşmak", 3/606; Sevüktekin Apak vd., *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, 105; Gürtuna, "Osmanlı Kadınının Giyimi", 11/909.

²⁹Sevüktekin Apak vd., *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, 105.

³⁰Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, 125.

³¹ Başmak ve yaşmaktaki "ı" ve "ı" harflerinin noktalarının tek veya çift olduğu belirgin olarak verilmemesinden dolayı bu yazıların başmak mı yaşmak mı olduğunda tereddüt yaşadık ve bu iki kıyafetle birlikte kaydedilen eşyaları dikkate alarak ayırma tâbi tuttuk. Bk. *Mülga Beledî Kassamlığı*, No. 135, 12a; No. 135, 22a-22b-23a; No. 135, 36a; No. 135, 38b-39a-39b; No. 142, 24b; No. 142, 49b.

³²Pakalın, "Başmak", 1/167; Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*(Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları, 1967), 29.

³³ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 181-182.

³⁴ Yaşmak ve başmağın yazılışlarında pek fark olmadığı için yaşmak ve başmak olarak ayrı başlıklar altında değerlendirdiklerimiz içinde bir karışıklık olabilir. Kayıtların yaşmak mı yoksa başmak mı olduğuna dair tereddütümüz yazımındaki benzerlikten ve gayrimüslimlerin başmak giymelerinin yasaklandığı bilgisinden kaynaklanmaktadır. Bu bilgiyi göze alarak ilk başta başmak olarak okuduğumuz kayıtları yaşmak adı altında verdik. Bk. *Mülga Beledî Kassamlığı*, No. 135, 6a-6b; No. 135, 40a-40b; No.137, 60b.

lenmektedir.³⁵ Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere incelediğimiz terekelerde ayakkabıların renk, şekil ve süslemelerinden pek bahsedilmemekle birlikte yukarıdaki bilgiyi doğrulayacak şekilde sadece bir Ermeni kadının kırmızı çizmeye sahip olduğu bilgisi mevcuttur.

Tablo 2: Ayağa Giyilen Kıyafetler

Ayakkabılar ve Diğerleri	Sayı	Renk	Renk Sayısı	Özellikleri	Özellik Sayısı
Papuç/babuc/papuş/babuş	20	-	-	-	-
Çetrik	18	-	-	-	-
Çorap	18	Penbe	2	Panbuk	1
Nalın/na'leyn	14	-	-	Sadeflice	1
Terlik	9	-	-	İşlemeli Sahtiyan Sırmalı Pul İşleme	2 1 1
Çizme	4	Kırmızı	1	-	-
Ayakkabı	1	-	-	-	-
Kundura	1	-	-	-	-
Filâr ¹	1	-	-	-	-

2. OSMANLI KADINI HANE İÇİNDE: DIŞ VE İÇ KIYAFETLER

Kadınların ev içi kıyafeti olarak şalvar, şalvarların üstüne gömlek, gömleklerin üzerine entariler veya fistanlar, ayrıca hırka, muska gibi köşelendirilmiş şal kuşaklar, kenarları oyalarla süslenmiş cepkenler giydikleri, Batılılaşmanın etkisiyle de evlerinde başlarına kenarları oyali yemeniler bağladıkları söylenir.³⁶

Burada da ev içinde giyildiğini tahmin ettiğimiz kıyafetleri terekelere dayanarak vermeye çalıştık. İlkönce gündelik hayatta ev içinde giyilen entari, gömlek/nimten, şalvar, fistan, kaftan, kuşak, hırka, yelek, salta marka, cebe, yemeni, fes ile ev içinde kıyafetlerin altına giyildiğini tahmin ettiğimiz zıbın ve içlik, don, dizlik ve uçkurları verdik.

Entari: Elbiselerin çeşitli kumaşlardan yapılan iki tarafı yırtmaçlı, geniş kollu, iç eteği uzun, düz, süssüz, gömlek tarzı bir kadın elbisesi olduğu söylenir. Yüzyıllardan beri erkekler tarafından da giyilen bu kıyafetin sokakta giyilenleri

³⁵ Gürtuna, *Osmanlı Kadın Giysisi*, 47, 50.

³⁶Yukarıdaki bilgi 19. yüzyıldaki saray kadınının kıyafeti hakkındadır. XVI. yüzyılda kadınların ev kıyafeti olarak hırka, ceket, uzun entari, gömlek ve şalvar giydiklerinden, XVII. yüzyılda kadınların iç elbiselerinin basit ve göynek şeklinde olduğundan, XVIII. yüzyılda da entarilerin altına şalvar giyildiğinden bahsedilmektedir. Bk. Sevüktekin Apak vd., *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, 127, 111, 113; Gürtuna, *Osmanlı Kadın Giysisi*, 50, 58; Gürtuna, "Osmanlı Kadınının Giyimi", 11/912-913.

II. Mahmut tarafından yasaklanmıştır.³⁷ Daha çok entari olarak bilinen fakat te-rekelerde anteri olarak yazılmış bu kıyafet seksen kadında iki yüz otuz altı adet-le en fazla ev kıyafeti olma vasfına sahiptir.³⁸ Daha çok şâli ve basmadan olan bu entarilerin ne çeşit kumaştan oldukları aşağıdaki tablodan da görüldüğü üzere umumiyetle bellidir.³⁹

Tablo3: Entari Kumaşları ve Sayıları

Toplam Ferace	Renk	RenkSayısı	Kumaş Türü
96	Barûdî	13	Çuka
	Siyah	8	Şâli
	Laciverd	5	Şelâkî
	Neftî	5	-
	Mâî	3	-
	Mor	2	-
	Zeytûnî,	1	-
	Vişne rengi	1	-
	Darcinî	1	-
	Böcek kabuğu	1	-

Kayıtlarda entari kumaşlarından bazılarının menşei de görebiliriz. Aşağıdaki tabloda da açıkça ifade edildiği gibi en çok Haleb menşeli kumaşlar kullanılmıştır. Entari kumaşlarının menşei şehir, bölge, memleket ismi hatta Hindkâri gibi sıfatlarla beraber verilmektedir.⁴⁰

Tablo 4: Entari Kumaşlarının Menşei ve Sayısı

Kumaşların Menşei	Kumaş Sayısı
Haleb	5
Şam	4
İngiliz	3
Diyarbakir, Hind	2
İstanbul, Lahor, Mağrib, Mertebânî, Hindkâri	1

Kayıtlarda ayrıca menşei bildiğimiz entari kumaşlarından bazılarının renklerini görebilmek de mümkündür. Buna göre kadın entarilerinde en çok hâki

³⁷Pakalın, "Entari", 1/541; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 102-103; Sevüktekin Apak vd., *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, 97.

³⁸Mûlgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 84a-84b; No. 137, 3a; No. 137, 45a-45b.

³⁹Mûlgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 36b-37a; No. 130, 54a.

⁴⁰Mûlgâ Beledî Kassamlığı, No.130, 56a-56b; No.135, 33a-33b. Buruc entari ve gubârî entari olarak tahminen okuduğumuz fakat doğru olup olmadığını bilmediğimiz entariler de vardı. Bk. Mûlgâ Beledî Kassamlığı, No.137, 72b; No. 142, 66a-66b.

olmakla birlikte yaklaşık on üç renk kullanılmıştır.⁴¹

Tablo 5: Entarilerin Renkleri

Renkler	Entari Sayısı	Renklerin Ayrıntıları	Ayrıntılı Belirtilen Renklerin Sayısı
Hâki	10	Hâkilâki	1
		Göğez Hâki	1
Beyaz	9	Beyazlı	2
		Beyaz Hâki	1
Göğez	7	-	-
Elvan	5	-	-
Mâî	4	-	-
Mor	2	-	-
Laciverd	2	Laciverdli	1
Sarı	2	-	-
Fındıkî, Fısdıkî, Siyah, Turuncu, Elganî	1	-	-

Kumaşın menşei ve rengi dışında az da olsa desen ve süslemeleri bilinen entariler de mevcuttur. Entarilerde görülen desen ve süsleme çeşidi yedidir.⁴² Bununla birlikte bazı entarilerin kullanılmış, eski ve nîm olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6: Entari Desenleri, Süslemeleri

Desen ve Süslemeler	Entari Sayısı	Süslemelerin Ayrıntısı	Ayrıntılı Belirtilen Süslemelerin Sayısı
Harchı	9	Sırma Harchı	4
		İpek Harchı	2
		DâmaHarchı	1
		KılabdanHarchı	1
		Harchı Telli	1
		Harchı	1
İşleme	8	Beyaz İşleme	2
		Beyaz Üstüne İşleme	1
		Pul İşleme	1
		İşleme	4
Taraklı, Fitilli, Çubuklu, Çiçekli, Astarlı	1	-	-

Mevcut Müslüman beş kadından ikisinin entarisi yoktur. Diğer Müslüman kadınların entarilerinin kumaşı ise yukarıda bahsi geçen İngiliz şâli, altıparmak, Şam alacası, gezi, selimiye, marinoz, canfes, dülbend, basma ve abaniden idi. Altıparmak hariç gayrimüslimlerin de bu kumaşlardan entarileri vardı. Renk olarak kullanılan elvan dışındaki beyaz ve mâî de gayrimüslim entarilerinde kulla-

⁴¹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 132, 10a-10b; No. 135, 37a-37b; No. 142, 52a. Elganî diye okuduğumuz ve renk olduğunu düşündüğümüz entari için bk. Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 39b-40a.

⁴²Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 142, 52a; No. 135, 38a-38b; No. 142, 24a.

nılan renklerdir.

Kadınların çoğunun terekesinde yer alan ve sokak kıyafeti olarak değerlendirildiğimiz ferace kişi başına genelde bir, nadir olarak da iki tane düşmekteyken entari sayısının kişi başına birden ona kadar çıktığını görmekteyiz.⁴³ Günümüzde de ev kıyafetlerinin sokak kıyafetlerinden adet olarak fazla olduğu düşünüürse bu farkın ev ve sokak kıyafeti olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Gömlek ve Nimten: Entarilerin altına şalvarların üzerine giyilip bedenın yukarı kısmını örten ve genellikle dizden yukarı kalan kıyafettir. İnce, beyaz, yumuşak bezlerden düz beyaz veya beyaz üzerine kırmızı, sarı, mavi renklerin uçuk tonlarıyla, ince çubuklu olarak dokunurlar. Kadın veya erkek kibar gömleklerine helâli gömlek denilir. Amele, ırgat, uşak, kayıkçı ve gemicilerin gömlekleri ise Trabzon bezi, Amerikan bezi gibi kaba bezlerden yapılır.⁴⁴

Terekelerini incelediğimiz kadınlardan altmışı yüz yirmi bir gömleğe sahiptir.⁴⁵ Bir kişinin en fazla altı gömleği mevcuttur.⁴⁶ Gömlekler arasında kumaşları, renkleri, desen ve süslemeleri zikredilenler ile eski, kullanılmış veya yeni olduğu belirtilenler de bulunmaktadır.⁴⁷

Gömleklerde kullanılan kumaş türü ise altı çeşittir. Bu altı çeşit kumaş içinde nimten olarak kaydedilen kıyafet yani gömlek, şâlî kumaşlandır. Aşağıda da görüldüğü gibi gömleklerde daha çok penbezar kumaş türü tercih edilmiştir. Gömleklerin kumaş menşei ise belirtilmemiştir.⁴⁸

Tablo 7: Gömlek ve Nimten Kumaşları

Gömlek ve Nimtenlerin Kumaşları	Toplam Kumaş	Kumaşın Özelliği	Özelliği Belirtilen Kumaş Sayısı
Penbezâr	21	-	-
Helâli	12	İdare Helâlisi	2
Bez	12	-	-
Bürüncük	4	-	-
Dülbend	3	-	-
Şâlî	-	-	-

Gömleklerden sadece ikisinin rengi belli olduğu için gömleklerde tercih edilen renk eğilimi tercihini tespit etmek güçtür.⁴⁹ Desen ve süslemelerle birlikte ne tür olduğu belirtilen gömlekler aşağıdaki tabloda görülmektedir.⁵⁰

⁴³Mülgâ Beledî Kassamlığı, No.142, 91b.

⁴⁴Şemseddin Sami, "Gömlek", 1215; Sevüktekin Apak vd., *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, 127.

⁴⁵Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 33b-34a; No. 132, 6a-6b; No. 132, 27a.

⁴⁶Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 36b-37a; No. 135, 42a-42b-43a.

⁴⁷Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 80b-81a; No. 132, 20a-20b; No.137, 6a. Yeni gömlek için bk. No. 135, 6a-6b.

⁴⁸Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 40a-40b; No. 137, 4b-5a; No. 142, 2b.

⁴⁹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 30a-30b; No. 142, 52a.

⁵⁰Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 41b; No.142, 8b.

Tablo 8: Nimten ve Gömleklerin Renk Desen ve Süslemeleri

Gömlek Renkleri	Gömlek Sayısı	Desen Süsleme ve Diğer Özellikleri	Gömlek Sayısı
Al Kenarlı	1	İşleme	1
Penbe	1	Tel İşleme	1
-	-	Harcı Gömlek	1
-	-	Çuka KabluNimten	1
-	-	Hümâyün Gömlek	1

Şalvar: Hem erkekler hem de kadınlar tarafından giyilen üst kısmı geniş, bol ağı, ayak üzerine düşen bir kıyafettir. Erkek şalvarları genellikle yünlü kumaşlardan kadınlarınkı ise ipekli kumaşlardandır. Şalvarların kalitesi kadınların toplum içindeki durumuna göre çeşitlenmektedir.⁵¹

İncelediğimiz kadınlardan elli dokuzu yüz otuz üç şalvara sahiptir. Bunların içinde kumaş çeşitleri, renkleri, desen ve süslemeleri, eski veya kullanılmış olduğubilenenler de bulunmaktadır.⁵² Kadın şalvarlarının ipekli kumaşlardan yapıldığı söylene de aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi kullanılan şalvarların kumaş türleri on farklı çeşittendir. Şalvarların yapımında daha çok basma kumaşa ağırlık verilmiştir. Şalvarlarda kullanılan kumaş türlerinden ikisinin menşei ise Mertebânî ve Diyarbekir'dir.⁵³

Tablo 9: Şalvar Kumaşları ve Özellikleri

Kumaş Çeşitleri	Toplam Kumaş	Kumaş Özellikleri	Özelliği Belirtilen Kumaş Sayısı
Basma	39	-	-
Gezi	20	Şal Gezi	1
Çuka	5	Mertebânî Çuka	1
Şalî	5	-	-
Şeytan Bezi	4	-	-
Astar	3	-	-
Canfes	3	-	-
Patiska	2	-	-
Alaca	1	Diyarbekir Alacası	1
Bazen	1	-	-

Yedi kişiyedi farklı renk şalvara sahiptir. Diğer şalvarların rengine dair ise herhangi bir iz yoktur. Şalvarlarda herhangi bir renk üzerinde yoğunlaşılmamıştır.⁵⁴ Desen ve şekilleri belli dört şalvar olduğu gibi⁵⁵ eski ve kullanılmış olanları da bulunmaktadır.⁵⁶

⁵¹Pakalın, "Şalvar", 3/307.

⁵²30 kişinin ise şalvarı yoktu. Mesela bk. Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 82a-82b; No. 135, 2a.

⁵³Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 7b;No. 137, 22a.

⁵⁴Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 39b-40a; No. 137, 41a; No. 142, 52a.

⁵⁵Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 77b; No. 132, 20a-20b; No. 137, 26b.

⁵⁶Eski ve kullanılmış on altı şalvardan bazıları için bk. Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 73b-→

Tablo 10: Şalvar Renkleri Desen ve Süslemeleri

Şalvar Renkleri	Şalvar Sayısı	Desen Süslemeleri	Şalvar Sayısı
Hâkî	1	Pul İşlemeli	1
Al	1	Çiçekli	1
Mâî	1	İşleme	1
Penbe	1	Atlas İşlemeli	1
Siyah	1	-	-
Yeşil	1	-	-
Göğez Mor	1	-	-

Dar bir çeşit şalvar olarak tasvir edilen ve erkeklerin giydiği bilinen çakşıra ise sadece bir kadın sahiptir. Şekil, renk ve süslemesi belirtilmeyen bu çakşırın kumaşı ise şâfidir.⁵⁷

Fistan: Kadınların giydikleri geniş ve uzun elbiseye⁵⁸ sadece on kadın toplam on sekiz adet sahiptir. Bu fistanlardan yedisinin hiçbir özelliği belirtilmemekle birlikte⁵⁹ kumaş türü ve rengi bilinenler mevcuttur. Tabloda da görüldüğü gibi dokuz fistanın kumaş türü,⁶⁰ üç fistanın ise rengi bellidir.⁶¹ Dört fistanın da eski olduğu anlaşılmaktadır.⁶²

Tablo 11: Fistan Kumaşları ve Renkleri

Fistan Kumaşları	Fistan Sayısı	Fistan Renkleri	Fistan Sayısı
Basma	4	Yeşil	2
Gezi	2	Mâî	1
Kadife	1	-	-
Hakîr	1	-	-
Çuka	1	-	-

Kaftan: İç donu ve gömlekle başlayan giyim kuşamın tamamlayıcısı olarak üste giyilen astarsız erkek entarisidir. Ancak murabba, keçe, çuha gibi isimler alan, renk ve çeşitlerine göre insanların derecelerinin anlaşıldığı kaftanlara⁶³ kadın terekelerinde de rastlanmaktadır. Kadınların giydiğine yönelik kesin bir şey söyleyemesek de terekelerde üç kadının üç kaftanından ikisinin kumaşının şâfî, birinin de dülbend olduğu görülmektedir.⁶⁴

→ →

74a;No. 137, 41a; No. 137, 60b.

⁵⁷Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 4b-5a. Batı etkisiyle gelen pantolondan evvel erkeklerin iç donu üstüne giydikleri kıyafetler arasında şalvar ve poturla birlikte çakşır da vardı. Uçkurla bağlanan çakşırılar çuhadan yapılmış ve rengi zevke göre ya deve tüyü ya da mavi olarak tercih edilmişti. Bk. Pakalın, "Çakşır", 1/323; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 59-60.

⁵⁸Pakalın, "Fistan", 1/632.

⁵⁹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 36a; No.142, 14b-15a; No.142, 45a-45b.

⁶⁰Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 45a-45b; No. 137, 63a.

⁶¹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 84a-84b; No. 135, 38b-39a-39b.

⁶²Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 2a; No. 135, 38b-39a-39b; No.142, 49b.

⁶³Pakalın, "Kaftan", 2/134; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 137-138.

⁶⁴Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 36a-36b; 142, 68a-68b.

Kuşak: Türk giyim kuşamında kadın ve erkekler arasında önemli bir yere sahip olan kuşak beli sıkı tutmak için sarılan uzun ve dar kumaş, şal ve çeşitlidir. Entariler üstüne sarılan kuşaklar, özellikle de şal kuşaklar kadın kıyafetleri için önemlidir.⁶⁵

İncelediklerimiz arasında ise yirmi üç kadın yirmi altı kuşak veya kuşakla ilgili eşyaya sahiptir. Bu kuşakların bazısının hiçbir özelliği söylenmezken bazılarının köhne olduğu veya rengi söylenmiştir.⁶⁶ Ayrıca çok az da olsa kumaş türü belli olanlar mevcuttur.⁶⁷ Bunun yanında süslemesi işleme olan dokuz kuşak bulunmaktadır.⁶⁸

Tablo 12: Kuşak Kumaşları Renk Desen ve Süslemeleri

Kuşak Kumaşları	Kuşak Sayısı	Kuşak Renkleri	Kuşak Sayısı	Desen ve Süslemeleri	Kuşak Sayısı	Kuşaklarda ki Ayrıntı Bilgiler	Kuşak Sayısı
İngiliz Şalî	3	Mâî	2	İşleme	9	Mâî İşleme	1
Basma	2	-	-			Kolonuyla birlikte Altun kuşak	1
-	-	-	-			Mâberî	2
-	-	-	-			MâîMarinos	1
-	-	-	-			Has Kuşak	1
-	-	-	-			Kuşak Kolanı	1
-	-	-	-				

Hırka: Cübbenin altına veya gecelik entarisinin üstüne giyilen, dize kadar veya daha kısa, içi pamuklu bir giysidir. Yüzyıllar boyunca kadın ve erkekler tarafından giyilen hırkanın yüz ve astar kumaşı insanların sosyal durumlarına göre en pahalısından en ucuza kadar değişmektedir.⁶⁹ Terekelerde ise sadece on dokuz kadının toplam yirmi sekiz hırkası bulunmaktadır. Hiçbir özelliği belirtilmeyen üç hırkanın dışında⁷⁰ kumaş türleri,⁷¹ renk,⁷² şekil, süslemeleri⁷³ kaydedilen hırkalar da görülmektedir. Ayrıca bazılarının eski, kullanılmış, yeni, yarım ve küçük olduklarına dair bilgiler mevcuttur.⁷⁴

Gayrimüslim kadınların fazla iki hırkaya sahipken iki müslüman kadının

⁶⁵Şemseddin Sami, "Kuşak", 1101; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 160-161.

⁶⁶Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 47b; No. 137, 62b.

⁶⁷Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 132, 10a-10b; No. 135, 11b.

⁶⁸Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 43b; No. 137, 40a.

⁶⁹Pakalın, "Hırka", 1/804; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 129-130.

⁷⁰Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 30a-30b; No. 135, 6a-6b; No. 142, 68a-68b.

⁷¹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 43b; No. 137, 8b.

⁷²Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 54a; No. 137, 26a.

⁷³Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 56a-56b; No. 146, 14a-14b-15a.

⁷⁴Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 8b; No. 137, 40a.

hırka sayısı dördü bulmaktadır.⁷⁵ O devirde giyilen hırkalar aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi çeşitli kumaşlardan yapılmıştır, günümüzdeki gibi el veya makine örgüsü değildir.

Tablo 13: Hırka Kumaşları Renk Desen Ve Süslemeleri

Hırka Kumaşları	Hırka Sayısı	Hırka Renkleri	Hırka Sayısı	Desen Süslemeleri	Hırka Sayısı
Basma	4	Mâî	3	Nîm	8
Şelâkî	3	Elvan	2	Çiçekli	2
Canfes	2	Siyah	1	Küçük	2
Gezi	2	-	-	İşleme	1
Bazen	1	-	-	Harchlı Kadife	1
Patiska	1	-	-	KılabdanHarchlı	1
Sevâî	1	-	-	-	-
Selimî	1	-	-	-	-
Kadife	1	-	-	-	-

Yelek: Kolsuz ve yaka kesimi açık, kısa, mintan üstüne veya ceket, salta, cebken altına giyilen bir kıyafettir. İki ön parçası kumaş veya deriden, arka parçası da astar bezinden yapılanları vardır. Kışlık iç yeleklerinin arasına pamuk konulmaktadır. İpekli kumaşlardan yapılan ve işlemlerle süslü dış yelekleri kadınlar da giymişlerdir.⁷⁶ Terekelerde sadece yedi kadının sahip olduğu on yelekten beşinin ise hiçbir özelliği kaydedilmemiştir. Üç çeşit kumaş türünün kullanıldığı görülen yeleklerden eski olanlar da mevcuttur.⁷⁷

Tablo 14: Yelek Kumaşları

Yelek Kumaşları	Yelek Sayısı
Basma	2
Gezi	1
Sevâî	1

Salta Marka: Üstlüklerden birinin adı olup kısa ve kollu bir çeşit cepkendir. Gemicilerin de giydiği salta markanın kadınlar tarafından giyilen bir çeşidi de bulunmaktadır. Saltanın saraylılar tarafından da giyildiği, ipekli kumaş üzerine etrafı sırma ile işlenmiş geniş hırka olduğu da söylenmektedir.⁷⁸ On yedi kadının yirmi bir adet sahip olduğu salta markalardan hiçbir özelliği belirtilmeyenler olduğu gibi⁷⁹ renkleri,⁸⁰ eski, sırmalı, yarımolduğu belirtilenler de mevcuttur.⁸¹

⁷⁵Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 142, 91b.

⁷⁶ Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 242.

⁷⁷Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 70a; No. 142, 74b.

⁷⁸Pakalın, "Salta", 3/106; Pakalın, "Saltamarka", 3/107; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 201.

⁷⁹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 24a-24b; No. 142, 62b.

⁸⁰Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 24a-24b; No. 137, 73b-74a.

⁸¹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No.135, 47b; No. 142, 5a.

Tablo 15: Salta Marka Kumaşların Renk, Desen ve Süslemeleri

Salta Marka Kumaşları	Salta Marka Sayısı	Salta Marka Renkleri	Salta Marka Sayısı	Desen Süslemeleri	Salta Marka Sayısı
Çuka	8	Siyah	3	Sırmalı	1
Kadife	2	Mâî	2	-	-
-	-	Gögez	1	-	-
-	-	Lacivert	1	-	-
-	-	Al	1	-	-
-	-	Mor	1	-	-
-	-	Limonî	1	-	-

Cebe: Bir parçadan ibaret olmayan zırh veya meşin hırkadır.⁸² Cebeye sadece on üç kadın on beş adet sahiptir.⁸³ Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi kumaş,⁸⁴ renk,⁸⁵ süslemeleri⁸⁶ belirtilenlerin yanında eski olduğu kaydedilenler de bulunmaktadır.⁸⁷

Tablo 16: Cebe Kumaşların Renk ve Süslemeleri

Cebe Kumaşları	Cebe Sayısı	Cebe Renkleri	Cebe Sayısı	Cebe Süslemeleri	Cebe Sayısı
Şâli	6	Siyah	1	Sim Şeridli	1
Çuka	4	-	-	Sim Harçlı	1
Kadife	3	-	-	-	-
Sevâî	1	-	-	-	-

Yemeni: Üzerine kalıpla çiçek motifleri basılmış ince, dülbend bez, çenberdir. Etrafında oyalı olan bu yemenileri kadınlar başlarına bağlamışlardır. Çiçekli motiflerle süslenmiş olanlarına yazma yemeni denilmiş, bir vakit Hint ve Yemen'den geldikleri için bu isim verilmiştir. Yemeniler İstanbul'un çeşitli semtlerinde de yapılmıştır.⁸⁸

Kadınlardan kırk altısının yüz on dört yemenisi olup bunlardan altmışının herhangi bir özelliği belirtilmemiştir.⁸⁹ Ancak bazılarının renklerini,⁹⁰ şekil ve süslemelerini⁹¹ eski veya kullanılmış olduklarını görebilmekteyiz.⁹² Bir kadının sahip olduğu en fazla yemeni sayısı ise altı bulmaktadır.⁹³

⁸²Tarama Sözlüğü, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1965), "Cebe", 2/756; Pakalın "Cebe", 1/261; Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, haz. Recep Toparlı (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000), "Cebe", 76.

⁸³ Cebe olarak okuduğumuz bu kıyafetin yazılışı cübbe olarak bilinen kıyafetin yazılışıyla aynıdır.

⁸⁴Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 80b-81a; No. 135, 11b.

⁸⁵Siyah cebe için bk. Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 40a-40b.

⁸⁶Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 132, 10a-10b; No. 137, 8b.

⁸⁷Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 8b.

⁸⁸Pakalın, "Yemeni", 3/616-617; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 246

⁸⁹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 142, 9b; No. 142, 69b.

⁹⁰Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 73b-74a; No. 130, 77b.

⁹¹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 42a; No. 142, 6b.

⁹²Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 62b; No. 142, 73b.

⁹³Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 142, 91b.

Tablo 17: Yemenilerin Renk Desen ve Süslemeleri

Yemeni Renkleri	Yemeni Sayısı	Desen ve Süslemeler	Yemeni Sayısı
Göğez	2	Yazma Yemeni	19
Mâî	1	Yazma Taklidi	5
Al	1	Taklid Yemeni	1
Lacivert	1	Baş Yemenisi	6
-	-	Yaldızlı Bürüncük	2
-	-	İncili	1
-	-	Yemeni Değirmi	1
-	-	Boyama	1
-	-	Oyalı	1
-	-	Tel İşleme	1

Fes: Baş kıyafeti olan fes 19. yüzyıl Osmanlısında askeri bir serpuş olarak resmi bir nitelik kazanmıştır. Genelde erkek kıyafeti şeklinde bilirse de 16. yüzyıldan itibaren kadınların da serpuş olarak giydikleri görülmektedir. İstanbul'daki müslüman ve gayrimüslim kadınlarla taşradaki kasaba kadınları süslemeli fesler giyip etrafına yemeni sararlar, saraydaki kadınlar da çeşitli süslemelerle başlarına fes giyerlerdi.⁹⁴

Değerlendirdiğimiz kadın terekelerinde kırk kadın toplam kırk sekiz fese sahiptir. Kırk dört fesin hiçbir özelliği belirtilmemiştir.⁹⁵ Özelliklerine dair fazla ayrıntı verilmeyen feslerden ikisinin eski ve kullanılmış olduğu anlaşılırken⁹⁶ iki festen biri sandal biri de boyama adlı kumaştandır.⁹⁷

Terekelerde evdeki kıyafetlerin içine giyilen iç çamaşırı şeklinde tasnif edebileceğimiz giysiler mevcuttur. Bunlar arasında zıbın ve içlik, don, dizlik ve daha çok donlarla birlikte kullanılan uçkurlar bulunmaktadır.

Zıbın ve İçlik: Genellikle zıbın olarak bilinen zibun, kışın esvab ve kaftan altına giyilen kolsuz pamuklu yelektir. İçe giyildiği için bu kıyafete içlik de denilmektedir.⁹⁸ Terekelere zıbın veya zibun olarak geçen bu kıyafet sadece yedi kadında on adet bulunmaktadır. Kumaşları belli zıbınlarla birlikte⁹⁹ rengi¹⁰⁰ ve süslemesi¹⁰¹ bilinen birer zıbın görülmektedir. İçlik olarak kayıtlara geçen zıbına isesekiz kadın birer adet sahiptir.¹⁰²

Çok az kadının sahip olduğu zıbınların çoğu aşağıdaki tabloda da görüldü-

⁹⁴Şemseddin Sami, "Fes", 995; Pakalın, "Fes", 1/610-613; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 113-116.

⁹⁵Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 142, 44b; No. 142, 68a-68b.

⁹⁶Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 73b-74a; No. 135, 37b.

⁹⁷Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 39b-40a; No. 130, 36b-37a.

⁹⁸Pakalın, "Zıbın", 3/658; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* 133, 251; *Büyük Larousse*, "İçlik", 9/5561; *Büyük Larousse*, "Zıbın" 20/12743.

⁹⁹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 39b-40a; No. 142, 73b.

¹⁰⁰Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 39b-40a.

¹⁰¹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 42a-42b-43a.

¹⁰²Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 41a; No. 137, 60b. İçliklerden biri işlik şeklinde kaydedilmişti. Bk. Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 142, 49b.

ğü gibi basmadandır ve bunlardan biri beyazdır. Kumaşlardan birinin menşei de Şam'dır. Zıbın kayıtlarında dikkatimizi çeken bir husus diğer bazı kıyafetlerde olduğu gibi hiçbirinin kullanılmış ve eski olarak nitelendirilmemesidir. Bu da köhne ve kullanılmış zıbınların kayda geçirilmediği ihtimalini akla getirmektedir. Kadınların az sayıda zıbına sahip olmasının sebebi de muhtemelen budur.

Tablo 18: Zıbınların Kumaş Renk ve Süslemeleri

Zıbın Kumaşları	Zıbın Kumaşlarının Sayısı	Kumaş Renkleri	Kumaş Renklerinin Sayısı	Süslemeler	Süsleme Sayısı
Basma	4	Beyaz	1	İşleme	1
Selimiye	1	-	-	-	-
Şam Alacası	1	-	-	-	-
Çuka	1	-	-	-	-

Don: Belden aşağısını örten, iki paçası bulunan çeşitli uzunluktaki iç çamaşırdır. Erkek ve kadın iç donlarının kesimi ayrı olup kadınlarınkinde paçalar topuğa kadar inmez, baldırların yarısına kadar gelir, paça ağzları dantela ve oyalarla süslenir.¹⁰³ On kadının sahip olduğu on dört dondan sekizinin hiçbir özelliği belinmemektedir.¹⁰⁴ Üçü ise bezdir.¹⁰⁵ İki don iç donu, bir don da köhne olarak kaydedilmiştir.¹⁰⁶ Donlardan hiçbirinin rengi belli değildir. Dona sahip kadın sayısının da az olması eski ve kullanılmış olanların kayda geçirilmemesi olabilir ancak bir köhne don kaydı olduğunu da söylemek gerekir.

Dizlik: Belden diz kapağına kadar bacağa giyilen kısa pantolon, dize kadar uzanan dondur. Diz eklemine korumak için kullanılan genellikle esnek iplikle dokunan yumuşak sargı ya da banta da denilmektedir.¹⁰⁷ Dizliğe bir müslim, bir de gayrimüslim olmak üzere sadece iki kadın sahiptir. Müsüman kadının dizliği sırmalı dizlik çifte olarak geçmekte, gayrimüslimin sahip olduğu dizlik de ayağa giyilen çedik, papuç, çorap ve na'leynle beraber, renk ve süslemesi belirtilmeden kaydedilmiştir.¹⁰⁸

Uçkur: Vücudun alt kısmına giyilen don, şalvar, çakşır, sıkma, potur, zıbka gibi kıyafetlerin belden aşağı inmesini önlemek için uçkurluğun içine geçirilen uzun bir kuşaktır. Uçkurlar hem örgü hem de kumaştan olup iç donu uçkurları dar, şalvar ve çakşır gibi kıyafetlerin uçkurları ise daha geniştir.¹⁰⁹ On iki kadı-

¹⁰³ Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 93-94; *Büyük Larousse*, "Don", 6/3314.

¹⁰⁴ Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 42a.

¹⁰⁵ Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 7b; No. 137, 24a-24b.

¹⁰⁶ Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 142, 14b-15a; No. 130, 55b-56a.

¹⁰⁷ *Tarama Sözlüğü*, "Dizlik", 2/1194; *Büyük Larousse*, "Dizlik", 6/3256; Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, 124.

¹⁰⁸ Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 54a; Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 38b-39a.

¹⁰⁹ Pakalın, "Uçkur", 3/540; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 236; *Büyük Larousse*, "Uçkur", 19/11912.

nın sahip olduğu otuz uçkurdan on yedisinin hiçbir özelliği belirtilmezken¹¹⁰ şekil ve süslemesi belirtilen on üç uçkurdan on ikisi işlemeli, diğeri ise kılbadanlı ve eski uçkurdur. Renkleri bilinmeyen uçkurlardan biri köhnedir.¹¹¹

3. Sokakta e Hanede Kürkler

Osmanlı toplum hayatında yüzyıllardır önemli bir yere sahip olan kürkler hem lüks hem de ihtiyaç maddesi olarak insanların soğuk günlerde kendilerini ısıtmak için giydikleri kıyafetlerdir.¹¹² Saray ve devlet erkânının giydiği resmi bir kıyafet ve Osmanlı Devleti'nin gücünü temsil eden bir üstlük haline gelen kürkler, giyim kuşamda batı etkisinin yoğunlaşmasıyla II. Mahmut tarafından (1829) yapılan düzenlemelerle devlet erkânının giydiği resmi kıyafet olmaktan çıkartılmış, statü farkını gösteren kürk çeşitleri yavaş yavaş önemini yitirmiştir. Pahalı bir giyecek haline gelmesiyle de varlıklı kadınlar tarafından giyilen lüks bir giyim eşyası niteliği kazanmıştır.¹¹³

Kürkler genellikle samur, zerdeva, kakum, tilki (elma), sincap gibi postundan kürk yapılan hayvan adlarıyla isimlendirilmiştir. Kürklerin en iyi ve güzelleri soğuk iklimli ülkelerden geldiği halde, İstanbul dünyanın en pahalı kürklerinin alınıp satıldığı yerdir.¹¹⁴ Samur zerdeva gibi kürklerin Osmanlı toplumunda çok bol olduğu, soğuklarda müslüman ve gayrimüslimlerin çoğunun kürk giydikleri ve her çeşit kürkün bulunduğu söylenmektedir.¹¹⁵ Fakat gayrimüslimlerin vaşak, kakum, su samuru, karsak kürk kullanmaları yasaklanmış, 18. yüzyıl sonlarına doğru ise müslümanlara mahsus kakum ve su samuru gibi elbiseler giymişlerdir.¹¹⁶ Toplumda önemli bir yere sahip olan kürklerin pek çok cinsi olduğu gibi farklı kalitede olanları da mevcuttur.¹¹⁷

19. yüzyıl saray kadınları kışın ağır ve kaliteli kumaşlarla kaplanmış samur ve zerdeva gibi kürkler kullanmışlardır.¹¹⁸ Her ne kadar kürklerin zamanla üst tabakanın giyebildiği kıyafetler haline geldiği vurgulansa da incelediğimiz sıradan halk kesimlerine mensup kadınların terekelerinde önemli bir yer tuttuğu rahatlıkla söylenebilir. Çoğu kadının sahip olduğu kürk ve kürk çeşidine sadece on dokuz kadın sahip değildir. Kadınların varolan kürk sayısı en fazla beşe kadar çıkmaktadır.

¹¹⁰Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 49a-49b; No. 142, 69b.

¹¹¹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 26b; No. 142, 62b.

¹¹²Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 165; Zeki Tekin, "Osmanlılarda Kürk Kullanımı", *Türkler*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 10/644.

¹¹³Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 165; *Büyük Larousse*, "Kürk", 12/7283; Tekin, "Osmanlılarda Kürk Kullanımı", 10/648.

¹¹⁴Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 164-165.

¹¹⁵Tekin, "Osmanlılarda Kürk Kullanımı", 10/644; Gürtuna, "Osmanlı Kadınının Giyimi", 11/911 "16. yüzyıl için söylenmiştir".

¹¹⁶Tekin, "Osmanlılarda Kürk Kullanımı", 10/646.

¹¹⁷Mübühâh Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, (İstanbul: Enderun Yayınları, 1983), 67.

¹¹⁸Sevüktekin Apak vd., *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, 128.

Tablo 19: Kürk Çeşitleri

Kürkler	Kürke Sahip Kadın Sayısı	Kürk Sayıları
Nâfe	38	53
Samur	18	21
Kakum	16	18
Sincap/Teyyun/Teyin	11	11
Sansar/Zerdeva	6	7
Çılkafa	2	2
Kurt	1	1
Kedi	1	1

Nâfe Kürkler: Tilki, samur, tavşan gibi postlarından kürk olan hayvanların karın parçalarıyla yapılan kürklerdir. Yapıldığı hayvanın türüne göre nâfe samur kürk veya samur nâfesi, tilki nâfesi gibi isimler alır.¹¹⁹ İncelediklerimizden otuz sekiz kadının elli üç nâfe kürkü mevcuttur. Bu kürklerden bazıları çeşitli kumaşlarla kaplıdır¹²⁰ ve kumaşlar yedi farklı renkte karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ikisi mavi olup mâî çuka kaplı olarak zikredilmiştir. Diğer renklerden ise birer tane bulunmaktadır.¹²¹

Tablo 20: Nafe Kürklerin Kumaşları ve Renkleri

Nafe Kürklerin Kaph Olduğu Kumaşlar	Nafe Kürk Sayısı	Kumaşların Renkleri	Renk Sayısı
Çuka/Çukaya	28	Mâî	1
		Erguvânî	2
		Göğez	1
		Tirşe	1
		Laciverdî	
Gezi	4	Mâî	1
		Mor	1
Canfes	1	-	-
Bazen	1	-	-
Kazmire	1	-	-
Merinos	1	-	-

Ayrıca nâfe kürklerin şekil ve süslemelerinde kullanılmış kürkler de belirtilmiştir.¹²² Bu kürklerin boyutları da yazılmış,¹²³ bazıları köhne ve kullanılmış olarak kaydedilmiştir.¹²⁴ Bir kişinin sahip olduğu en fazla nâfe kürk sayısı da dörde çıkmaktadır. Tabloda da görülen elma, tilki postunun yanak kısmından yapılan ucuz bir kürktür ve daha çok esnaf sınıfı, dervişâne yaşayanlar ve ma-

¹¹⁹Pakalın, "Nâfe", 2/642; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 179.

¹²⁰Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 72b; No. 142, 14b-15a; No. 142, 44b.

¹²¹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 73b-74a; No. 142, 52a.

¹²²Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 36b-37a; No. 137, 72b.

¹²³Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 35b; No. 142, 14b-15a.

¹²⁴Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 40a-40b; No. 137,63a;No.142, 14b-15a.

hale imamları tarafından giyilmiştir.¹²⁵

Tablo 21: Nafe Kürklerin Süsleme Ve Şekilleri

Nafe Kürklerle Birlikte Verilen Süslemeler	Nafe Kürk Sayısı	Nafe Kürklerin Boyutları	Boyut Sayısı
Elma	1	Nim	24
Elma Zağralı	1	Sağır	4
Elma Derûnî	1	Kısa	3
Zağralı	1	Kebîr	1
Sansar Zağralı	1	-	-
Pehle Zağralı	1	-	-

Samur Kürkleri: Zerdeva ve sansar cinsinden olup daha çok Sibiryâ'da yaşayan samurun postundan yapılan kürke denilmektedir. Yüzyıllardır kürk çeşitleri arasında en kıymetlisi olarak bilinen samur varlıklı kimselerin kıyafetleri arasında yer almıştır.¹²⁶ Samur kürkü, terekelere semmur olarak kaydedilmiştir. Kadınlardan on sekizi yirmi bir samur kürke sahiptir. Bu kürklerden bazılarının ne tür samur kürk olduğu, kaplı oldukları kumaşları,¹²⁷ rengi,¹²⁸ boyutları ve şekli bellidir.¹²⁹

Tablo 22: Samur Kürklerin Kaplı Olduğu Kumaşlar Kumaş Renkleri ve Boyutları

Samur Kürklerin Kaplı Oldukları Kumaşlar	Samur Kürk Sayısı	Kumaşların Renkleri	Renk Sayısı	Samur Kürklerin Boyutları	Samur Kürklerin Boyut Sayısı
Çuka Samur	10 (1'i Mertebanî Çuka)	Sarı	1	Nim	8
		Siyah	1		
Gezi	2	-	-	Kısa	3
Şâle	2	-	-	Nâkıs	1
Merinos	2	-	-	Sağır	1
Atlas	1	-	-	-	-
Şal Kaplı	1	-	-	-	-

Menşei, türü, kalitesi ve kullanılmış samur kürkleri aşağıdaki tabloda görülmektedir.¹³⁰ Bir kişi en fazla iki samur kürke sahiptir.¹³¹

¹²⁵Pakalın, "Elma Kürk", 1/522; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 102; *Büyük Larousse*, "Elma", 6/3651.

¹²⁶Pakalın, "Samur", 3/113; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 201-202; *Büyük Larousse*, "Samur", 16/10120; Tekin, "Osmanlılarda Kürk Kullanımı", 10/645.

¹²⁷Mülğâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 84a-84b; No. 142, 8b.

¹²⁸Mülğâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 38b-39a-39b; No. 142, 67b.

¹²⁹Mülğâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 82a-82b; No. 130, 84a-84b.

¹³⁰Mülğâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 4b-5a; No. 135, 2b-3a; No. 137, 70a.

¹³¹Mülğâ Beledî Kassamlığı, No. 142, 8b; No. 142, 66a-66b.

Tablo 23: Samur Kürklerin Menşei Türü Ve Kalitesi

Samur Kürklerin Bazı Özellikleri	Kürk Sayısı
Mertebanî Çuka Samur	1
Su Samuru	3
Suni Samur	2
Köhne	2

Kakum Kürkleri: Tüm kuzey bölgelerinde yaşayan sansar, gelincik ve kedilere benzeyen, derisi beyaz, boz ve siyah kuyruklu çok makbul bir hayvanın kürküdür. Padişahın, devlet ileri gelenlerinin ve kibarların giydikleri değerli bir kürk çeşidi olduğu söylenece de¹³² incelediklerimiz arasında on altı kadının on sekiz kakım kürke sahip olduğu görülmektedir. Bu kürklerden bazılarının kaplı oldukları kumaşları¹³³ ve bu kumaşlardan ikisinin rengi,¹³⁴ boyutları, eski ve tehi gibi özellikleriyle verilmiştir.¹³⁵ Ayrıca bilâkab yani kabıyla birlikte kaydedilenleri de mevcuttur.¹³⁶

Tablo 24: Kakum Kürklerin Kaplı Oldukları Kumaşlar ve Renkleri

Kaplı Oldukları Kumaşlar	Kakum Kürk Kumaş Sayısı	Kumaşların Renkleri	Renk Sayısı	Boyut Ve Diğer Özellikleri	Kürk Sayısı
Gezi	6	Penbe	1	Eski	8
Çuka (Zağra Kakım)	2	Mâî	1	Nîm	5
Kadife	1	-	-	Kısa	2
Canfes	1	-	-	Tehî	2
Bazen	1	-	-	BilâKab	2

Sincap ve Teyin Kürkleri: Tüyü kurşuni renkte olan sincapların postundan yapılır.¹³⁷ Bu sincap kürklerine on bir kadın birer adet sahiptir. Sincap kürklerinden bazılarının diğer kürkler gibi kaplı oldukları kumaşları,¹³⁸ rengi,¹³⁹ süslemeleri, kullanılmış olanları ve boyutu verilmiştir.¹⁴⁰

Postu yazlık ince kürk yapılmasına yarayan küçük bir hayvan olan teyyûnun koyusuna sincap, kızılına harman sıçanı denilmektedir.¹⁴¹ Terekelerde geçen teyin de sincap olmalıdır.¹⁴² Kayıtlara teyin ve teyyûn olarak geçen ve sincap anlamına gelen kürke sadece beş kadın birer adet sahiptir. Bu kürklerden de

¹³²Pakalın, "Kakum Kürk", 2/142; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 140; *Büyük Larousse*, "Kakum, Kakım", 10/6202; *Büyük Larousse*, "Kürk", 12/7283,

¹³³Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 22a-22b-23a; No. 137, 24b.

¹³⁴Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 84a-84b.

¹³⁵Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 37a-37b; No. 135, 42a-42b-43a.

¹³⁶Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 35b.

¹³⁷ Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 206; *Büyük Larousse*, "Sincap", 17/10536.

¹³⁸Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 38b-39a.

¹³⁹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 47b; No. 142, 6b.

¹⁴⁰Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 38b-39a; No. 132, 27a; No. 135, 6a-6b.

¹⁴¹Şemseddin Sami, "Teyyûn", 458.

¹⁴²*Tarama Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1971), "Teyin", 5/3797.

bazılarının kumaşları,¹⁴³ birinin rengi,¹⁴⁴ bazılarının da sahip oldukları başka özellikleri belirtilmiştir.¹⁴⁵

Tablo 25: Sincap Teyun/Teyin Kürkleri

Kürk Çeşitleri	Kumaş Türleri	Kürk Sayısı	Kumaş Rengi	Kürk Sayısı	Boyut Ve Diğer Özellikleri	Kürk Sayısı
Sincap	Çuka	5	Yeşil	1	İşleme kaplı	1
			Mâi	1		
Sincap	Gezi	1	-	-	Müstamel	3
Sincap	-	-	-	-	Nîm	3
Sincap	-	-	-	-	Tehî	1
Teyyün/Teyin	Gezi	3	-	-	Nîm	2
Teyyün/Teyin	Çuka	2	Al	1	Kısa	1
Teyyün/Teyin	-	-	-	-	Köhne	1

Sansar ve Zerdeva Kürkleri: Zerdeva, İskandinavya ve Rusya'nın buz bölgelerinde yaşayan ve postundan kürk yapılan sansar cinsi küçük bir hayvandır.¹⁴⁶ Dört kadında birer adet olan sansar kürklerinden ikisinin hiçbir özelliği yoktur.¹⁴⁷ Ayrıca bir kadının sansar kuyruğu da bulunmaktadır.¹⁴⁸ Zerdevanın postundan yapılmış kürkleri ise sadece iki kadında üç adet mevcuttu.¹⁴⁹

Tablo 26: Sansar Zerdeva Kürkleri Ve Özellikleri

Kürk Çeşitleri	Kumaş Türleri	Kumaş Sayısı	Boyut ve Diğer Özellikleri	Kürk Sayısı
Sansar	Çuka	1	Nîm	2
Zerdeva	Çuka	1	Nîm Zerdeva Kafası	3
Zerdeva	Atlas kaplı	1	-	-

Çilkafa, Kurt, Kedi ve Vaşak Kürkleri: Çilkava ve çalkafa da denilen çilkafa, kurdun ense postundan yapılır.¹⁵⁰ Sadece iki kadında birer tane rastladığımız çilkafa kürkünden birinin rengi birinin de boyutu bellidir.¹⁵¹ Yıllardır giyilen kürkleri arasındaki kedi ve kurt kürkleri ise Kapalıçarşı kürkçüler kapısı kısmındaki dükkânlarda satılan ünlü kürklerdenidir.¹⁵² Kedi cinsinden bir hayvanın postundan yapılan kürklere ise vaşak kürk denir.¹⁵³ Kurt, kedi ve vaşak kürklerinden birer tane birer kadında görülmektedir.¹⁵⁴

¹⁴³Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 8b-9a; No. 142, 3a.

¹⁴⁴Al teyun kürk için bk. Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 26b.

¹⁴⁵Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 137, 8b-9a; No. 142, 5a.

¹⁴⁶Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 249; Büyük Lorraine, "Zerdeva", XX, 12735.

¹⁴⁷Sansar kürklerin boyut ve kumaşları için bk. No. 137, 41b; No. 142, 62b. Daha önce nâfe kürk bahsinde de geçtiği üzere tereke kayıtlarında sansar zağralı 2 nâfe kürk mevcuttu. Bk. Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 36a-36b; No. 135, 42a-42b-43a.

¹⁴⁸Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 142, 2b.

¹⁴⁹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 130, 38b-39a; No. 137, 4b-5a.

¹⁵⁰Tarima Sözlüğü, "Çilkava", 2/896; Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi*, 345.

¹⁵¹Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 38b-39a-39b.

¹⁵²Büyük Larousse, "Kürk", 12/7282-7283.

¹⁵³Şemseddin Sami, "Vâşâk", 1483.

¹⁵⁴Mülgâ Beledî Kassamlığı, No. 135, 22a-22b-23a; No. 142, 67b.

Tablo 27:Çılkafa, Kurt, Kedi ve Vaşak Kürkleri

Kürk Çeşitleri	Kürklerin Özellikleri	Kürk Sayısı
Çılkafa kürk	Mor çuka kaplı nîm	1
Cild kafa tırnağı kürk	Gezi kaplı	1
Kurt	Nîm	1
Kedi	Nîm	1
Vaşak	ŞâlâkiyeKablıNîm	1

Sonuç

Osmanlı toplumunun aydınlatılmasında önemli bir yere sahip olan şer'iyeye sicilleri içindeki terekeler, gündelik hayata dair pek çok mühim bilgiyi gözler önüne sermektedir. Sıradan halk kesimlerinin terekelerini ihtiva eden ve sadece bu kesimin davalarına ayrılan İstanbul Şer'iyeye Sicilleri'deki Mülgâ Beledî Kassâmılgı da bu manada ehemmiyetli bir yeredir. Menkul, gayrimenkul mallar ile pekçok farklı konuyu ihtiva eden bu kassamlıkta çalışmamızın da konusu olan kadın kıyafetleri önemli bir yekun tutmaktadır.

Kıyafetlerini incelediğimiz kadınların çoğu daha önce bahsettiğimiz gibi gayrimüslim kadınlara aittir. Dolayısıyla kıyafetlerle ilgili söylediklerimizin çoğu da gayrimüslim kadınlara yöneliktir. Gayrimüslimlerin kıyafetlerine 19. yüzyıldan itibaren pek karışılmadığı, müslimlerle gayrimüslimlerin kıyafetleri arasındaki farkların ortadan yavaş yavaş kalktığı söylenir. Bu bilgiye uygun olarak incelediğimiz terekelerdeki gayrimüslim kadın kıyafetlerinin de Müslüman kadın kıyafetlerinden dikkat çekici farklılıklara sahip olmadığını söyleyebiliriz. Yüzyıllardır geleneksel çizgisini koruyan Osmanlı kadın kıyafetlerinin bu özelliğini 19. yüzyılın ilk yarısına kadar devam ettirdiği sadece Avrupaî harç ve süslemeler kullanılmaya başlandığı bilinir. İncelediklerimizde de müslim ve gayrimüslim kadın kıyafetlerinde göze çarpan değişiklikler yoktur vesîm harç, tel işleme, kılabdan gibi çeşitli süslemeler kullanılmıştır. Kıyafetleri arasında pek fark olmadığı görülen müslimlerle gayrimüslim kadınların gündelik yaşam tarzlarının da benzer olduğu düşünülebilir.

Kadınların kıyafetlerinden yola çıkarak onların servet yapıları ve buna bağlı olarak gelir düzeyleri ve dolayısıyla ekonomik durumları hakkında fikir edinmek de mümkündür. Günümüz koşullarında terekeden sayılmayacak kadar kıymetsiz görülen kıyafetlerin mal dökümleri arasında verilerek fiyatlandırılması o yıllarda o kıyafetlere verilen değeri ortaya koymaktadır. Bununla birlikte kıyafetlerde kullanılan kumaşlar da kişilerin sosyal durumlarını yansıtacaktır. Ayrıca farklı bir çalışmanın konusu olarak inceleyeceğimiz kıyafetlerin tamamlayıcı unsurları olan mücevherler de servetlerinin önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden terekeler üzerinden yapılacak çalış-

malar konu itibariyle daha da daraltılabilir. Mesela daha fazla tereke kaydı üzerinden bir veya birkaç kıyafet incelenebilir. Dolayısıyla kıyafetlerde kullanılan kumaşlar da ayrıntılı olarak ele alınabilir. Böylece görsel malzemesi nadir olan dönemin fotoğrafı/resmi kıyafetler bazında gözler önüne serilmiş olur.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynaklar

- » Ahmet Vefik Paşa. *Lehçe-i Osmânî*. haz. Recep Toparlı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- » Akgündüz, Ahmet. "Gedik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/541-543. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- » Altınay, Ahmet Refik. *13. Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (1200-1255)*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988.
- » Altınay, Ahmet Refik. *Kafes ve Ferace Devrinde İstanbul*. haz. Tahir Yücel. İstanbul: Kitabevi, 1998.
- » Altuntaş, Zeynep. *19. Yı'ın İlk Yarısında Kadın Terekelerine Göre Osmanlı İktisâdî ve İçtimâî Hayatı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- » Aydın, Bilgin. "İstanbul Kadılığı Tarihçesi Ve İstanbul Kadı Sicillerine Dair Tetkikler", *İstanbul Araştırmaları* 6, (1998), 71-85.
- » Barkan, Ömer Lütfi. "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri", *Belgeler* 3/5-6, (1966), 1-479.
- » Berki, Ali Himmet. *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, 1966.
- » Bozkurt, Gülnihâl. *Alman İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu: 1839-1914*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- » *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*. 20 Cilt. İstanbul: Gelişim Yayınları, 1986.
- » Çiçek, Kemal. "Osmanlılar ve Zimmîler, Papa Pavlos'un İslama Hakaret ya da Renklere İsyanı", *Toplumsal Tarih* 5/25, (1996), 28-33.
- » Ercan, Yavuz. *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimata Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2001.
- » Göçek, Fatma Müge-Baer, Marc David. "18. Yüzyıl Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları". *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- » Gündüz, Muazzez. "B-188 Numaralı Şer'îye Siciline Göre 18. Yüzyıl Başlarında Bursa Şehrinde Kadınların Giyim Kuşam Kültürü", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/37, 2019, 583-608.
- » Gürtuna, Sevgi. *Osmanlı Kadın Giysisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- » Gürtuna, Sevgi. "Klasik Dönemde Osmanlı Kadınının Giyim Tarzı", *Türkler*. 11/909-920. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- » Haniilçe, Murat. "Şer'îye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat'ta Giyim", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, 2011, 423-455.
- » Kenanoğlu, M. Macit. *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi Ve Gayrimüslimlerin Hukuki Statüleri (1453-1856)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- » Kurt, Abdurrahman. *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 1998.
- » Kütükoğlu, Mübühâ. *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*. İstanbul: Enderun Yayınları, 1983.
- » Mülgâ Beledî Kassamlığı. İstanbul Şer'îye Sicilleri. No. 130, 30a-30b; 130, 33b-34a; 130,

- 36b-37a; 130, 38b-39a; 130, 49a-49b; 130, 54a; 130, 55b-56a; 130, 56a-56b; 130, 59b-60a; 130, 73b-74a; 130, 77b; 130, 80b-81a; 130, 82a-82b; 130, 84a-84b.
- » Mülgâ Beledî Kassâmlığı. İstanbul Şer'iyye Sicilleri. No. 132, 6a-6b; 132, 10a-10b; 132, 20a-20b; 132, 27a.
- » Mülgâ Beledî Kassâmlığı. İstanbul Şer'iyye Sicilleri. No. 135, 2a; 135, 2b-3a; 135, 6a-6b; 135, 7b; 135, 8a; 135, 11b; 135, 12a; 135, 22a-22b-23a; 135, 33a-33b; 135, 35b; 135, 36a; 135, 36a-36b; 135, 37a-37b; 135, 37b; 135, 38a-38b; 135, 38b-39a-39b; 135, 40a-40b; 135, 42a-42b-43a; 135, 43b; 135, 47b.
- » Mülgâ Beledî Kassâmlığı. İstanbul Şer'iyye Sicilleri. No. 137, 3a; 137, 4b-5a; 137, 6a; 137, 8b; 137, 8b-9a; 137, 22a; 137, 24a-24b; 137, 24b; 137, 26a; 137, 26a-26b; 137, 26b; 137, 39b-40a; 137, 40a; 137, 41a; 137, 41b; 137, 42a; 137, 45a-45b; 137, 60b; 137, 62b; 137, 63a; 137, 70a; 137, 72b; 137, 73b-74a.
- » Mülgâ Beledî Kassâmlığı. İstanbul Şer'iyye Sicilleri. No. 142, 2b; 142, 3a; 142, 5a; 142, 6a; 142, 6b; 142, 8b; 142, 9b; 142, 14b-15a; 142, 24a; 142, 24b; 142, 44b; 142, 45a-45b; 142, 49b; 142, 52a; 142, 62b; 142, 66a-66b; 142, 67b; 142, 68a-68b; 142, 69b; 142, 73b; 142, 74b; 142, 91b; 146, 14a-14b-15a.
- » Özaba, Fatma. "Rodosçuk'ta ev Mimarisi, Ev Eşyaları Ve Giyim-Kuşam (1531 Numaralı Rodosçuk Şer'iyye Sicili İşığında)", *Anadolu Ve Balkan Araştırmaları Dergisi* 2/4, 2019, 259-282.
- » Özdeğer, Hüseyin. *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*. İstanbul: İktisat Fakültesi Yayını, 1988.
- » Öztürk, Sait. *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1995.
- » Öztürk, Sait. "Osmanlı İlmiye Teşkilâtında Kassamlık Müessesesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 15/15, İstanbul, 1995-1997, 393-429.
- » Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 2. Basım, 1971.
- » Saka, Erdem. "52 Numaralı Kadı Siciline Göre 19. Yüzyılda Sivas'ta Giyim Kuşam", *Studies of the Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)* 8/15, (Ağustos 2018), 235-252.
- » Sevrüktekin Apak, Melek vd. *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.
- » Şemseddin Samî. *Kamus-i Türkî*. İstanbul 1317.
- » Şimşek, Eyyub. "On Sekizinci Yüzyılın Başında Trabzon'da Giyim Kuşam (1700-1725)", *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1, Güz 2013, 51-66.
- » *Tarama Sözlüğü*. 2 Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1965.
- » *Tarama Sözlüğü*. 5 Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1971.
- » Tekin, Zeki. "Osmanlılarda Kürk Kullanımı", *Türkler*. 10/644-649. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- » Uğurcan, Sema. "Tanzimat Devrinde Kadının Statüsü", *150. Yılında Tanzimat*, 497-510. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.
- » Yılmaz Koca, Kadriye. *Osmanlı'da Kadın ve İktisat*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.